

Arbetslivsmuseernas villkor och möjligheter

Ideella krafter och socialt engagemang

Riksantikvarieämbetet

Box 5405

114 84 Stockholm

Tel 08-5191 80 00

www.raa.se

registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2021

Arbetslivsmuseernas villkor och möjligheter – ideella krafter och socialt engagemang

Upphovsrätt enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor på: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Omslag fram: Skonaren Ingo. Foto: Arild Vågen CC BY-SA.

Omslag bak: Ångloket Storigns 3 i Vadstena, CC BY Christer Brimalm. Veteranflygplan i Håtunaholm, CC BY Peter Liander.

Djurgårdsvarvet, CC BY Måns Pedersen.

Foto kollage s.12 i ordning från vänster till höger, uppifrån och ned: Djurgårdsvarvet, CC BY Måns Pedersen. Veteranflygplan i

Håtunaholm, CC BY Peter Liander. Verket Avesta, CC BY-SA Calle Eklund. Handelsbod, Gamla Linköping, CC BY-SA Filipdotter.

Kettelviks Stenmuseum, CC BY-SA Bene Riobó. Kalvar vid Fröå gruva, CC BY-SA Tulipasyvestris. S/Y Sarpen, CC BY-SA ElinKellersson.

Fyren Långe Jan, CC BY-SA Kristianwhedberg. Falu koppargruva, CC BY Helen Simonsson. Garpenbergs gruvkapell, CC BY-SA

Calle Eklund. Kronetorps mölla, CC BY Phlanx. Pythagoras industrimuseum, CC BY Pythagoras industrimuseums arkiv. Rosenlöfs

ryckerimuseum, CC BY-SA Ida Dicksson. Svartviks industriminnen, CC BY-SA Hans Lindqvist. Ångtåget på Österlen, CC BY-SA

Susanne Nilsson. Bogserbåten S S Primus, CC BY-SA Hans Lindqvist. Kanalmuseet Skantzén, CC BY-SA Tulipasyvestris. Sala silvergruva,

CC BY-SA Tulipasyvestris. Skoindustrimuseet i Kumla, CC BY Sofia Ali. Ångloket Storigns 3 i Vadstena, CC BY Christer Brimalm. Bläse

kalkbruksmuseum, CC BY Tulipasyvestris. DC-3:an Daisy vårdas av Flygande Veteraner, CC BY Lars Sveding. Fiskehoddorna i Malmö,

CC BY-SA Kristianwhedberg. Österström, CC BY-SA Hans Lindqvist. Hagalunds Tvätterimuseum, CC BY-SA Holger Ellgaard.

Alla bilder är beskurna till kvadratisk format.

ISBN 978-91-7209-881-7 (Tryck)

ISBN 978-91-7209-880-0 (PDF)

ISBN 978-91-7209-879-4 (PoD)

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	7
Villkor och engagemang	13
Arbetslivsmuseernas ursprung, organisation och drift.....	14
<i>Många branscher representerade bland arbetslivsmuseerna.....</i>	14
<i>Arbetslivsmuseerna har ofta sitt ursprung i ett företag eller i hembygdsrörelsen</i>	14
<i>Arbetslivsmuseerna drivs oftast som en förening.....</i>	15
<i>Arbetslivsmuseerna får sina intäkter från flera håll.....</i>	15
Arbetslivsmuseernas verksamhet.....	16
<i>De flesta museer har samlingar</i>	16
<i>Antal besökare varierar kraftigt mellan museerna.....</i>	16
<i>Öppethållandet är störst under sommarmånaderna</i>	17
<i>Guidningar och visningar är den vanligaste publika verksamheten.....</i>	18
<i>Många har ett behov av fler engagerade</i>	19
<i>Kommun och turistbyrå är vanliga samarbetsaktörer.....</i>	20

Medlemmar, engagerade och anställda.....	21
<i>De flesta arbetslivsmuseerna har medlemmar.....</i>	21
<i>Arbetslivsmuseerna engagerar många</i>	21
<i>Det lokalthistoriska intresset driver engagemanget.....</i>	22
<i>Arbetslivsmuseerna har i regel få eller inga anställda.....</i>	22
Sammanfattande iakttagelser.....	25
Arbetslivsmuseernas betydelse för social hållbarhet	27
Många arbetslivsmuseer arbetar med att förbättra tillgängligheten	28
Kunskapsöverföring är en utmaning för arbetslivsmuseerna	31
En fjärdedel av arbetslivsmuseerna arbetar integrationsfrämjande	33
Arbetslivsmuseerna erbjuder rekreation och bidrar till fysisk och psykisk hälsa.....	36
Sammanfattande iakttagelser.....	38
Slutord.....	39
Noter	42
Referenser	43

Sammanfattning

I Sverige finns ungefär 1500 arbetslivsmuseer. Arbetslivsmuseerna bevarar och gestaltar arbetsplatsers kulturhistoriska värden. Museerna berättar om alltifrån industrisamhällets historia och jordbrukets mekanisering till äldre tiders skolverksamhet. På arbetslivsmuseerna kan besökarna ta del av och uppleva sådant som veteranjärnvägar, ångbåtar, gruvor, spinnerier och verkstäder.

Arbetslivsmuseerna har stor spridning över landet och drivs till största delen av ideellt arbetande personal. Bland de engagerade finns ofta en stark lokal förankring. Allt detta gör arbetslivsmuseerna till speciella platser och kulturarvsinstitutioner – här möts museiverksamhet, kulturmiljö och civilsamhälle på ett unikt sätt.

Denna rapport ger en fördjupad och aktuell bild av Sveriges arbetslivsmuseer, med ett särskilt fokus på social hållbarhet. Frågan om social hållbarhet har avgränsats till *tillgänglighet, utbildning och kunskapsöverföring, integration samt hälsa och rekreation*. Rapporten är tänkt att inspirera och utgöra ett kunskapsunderlag till hjälp för arbetslivsmuseerna i deras arbete med att bevara, gestalta och förmedla arbetsplatsers kulturhistoriska värden.

Villkor och engagemang

Undersökningen bygger på enkätsvar från cirka 600 arbetslivsmuseer över hela landet, samt inter-

vjuer med företrädare för åtta arbetslivsmuseer. I enkäten ställdes frågor om bland annat driftsform, bemanning, öppethållande, finansiering, besökare och publika verksamhet. Därutöver ställdes frågor om hur arbetslivsmuseerna arbetar med tillgänglighet, utbildning och kunskapsöverföring, integration, samt hälsa och rekreation.

Undersökningens resultat visar att arbetslivsmuseerna berättar om ett flertal olika branscher. Till de vanligaste hör teknik, industri och bruk, följt av jordbruk, jakt och fiske – men även kategorier som skola, sjukvård och hantverk finns representerade. Till arbetslivsmuseernas vanligaste organisatoriska ursprung hör hembygdsrörelsen och företag, och de flesta arbetslivsmuseer drivs som en förening. Museernas vanligaste samarbetspartners är kommunen och turistbyråer eller visitor centers.

Arbetslivsmuseerna får sina intäkter från olika håll. En viktig inkomstkälla för många museer utgörs av bidrag från kommunen, entréavgifter och medlemsavgifter. De flesta arbetslivsmuseer förvaltar någon form av samlingar och majoriteten av museerna har fler än tusen besökare per år. Till arbetslivsmuseernas vanligaste publika verksamhet hör guidningar och visningar. Arbetslivsmuseernas verksamhet är till stora delar en säsongsverksamhet och öppethållandet är som störst under sommarmånaderna.

Det främsta skälet till att människor engagerar sig i ett arbetslivsmuseum är ett *lokalhistoriskt intresse* – och arbetslivsmuseerna engagerar många. Ett museum kan ha alltifrån några få till över 100 engagerade. De flesta arbetslivsmuseer har upp till 20 aktivt engagerade. Därutöver har arbetslivsmuseerna ofta ett större antal medlemmar som kan vara mer eller mindre aktiva i verksamheten.

Engagemanget är stort men kan samtidigt inte tas för givet. Medelåldern bland de aktiva är ofta hög och det finns en risk att såväl personella resurser som den samlade kunskapen kommer att avta med åren. Störst bland arbetslivsmuseernas olika behov är behovet av fler engagerade.

Det är överlag fler män än kvinnor som engagerar sig i arbetslivsmuseerna. Detta skiljer sig från den övriga museisektorn där det vanligtvis är fler kvinnor än män som arbetar på museerna. Den genomsnittlige engagerade vid ett arbetslivsmuseum är en man mellan 60 och 70 år. Arbetslivsmuseerna engagerar få yngre – en klar majoritet av de aktiva är över femtio år gamla.

Mindre än hälften av museerna har anställd personal och anställningarna motsvarar vanligtvis mellan 0,5 till 5 årsverken. De flesta arbetslivsmuseer har inte någon anställd personal alls utan drivs uteslutande på ideell basis.

Arbetslivsmuseernas betydelse för social hållbarhet

Majoriteten av museerna arbetar med tillgänglighetsfrämjande insatser i olika omfattning. Arbetslivsmuseernas förutsättningar att tillgodosen

fysiska tillgängligheten skiljer sig i många fall från annan museiverksamhet. Arbetslivsmuseernas miljöer kan vara resurskrävande eller svåra att anpassa då tillgängligheten ibland står i konflikt med antikvariska överväganden.

Kunskapsöverföringen innebär en utmaning för flera av arbetslivsmuseerna. Risken finns att den samlade kunskapen kommer att avta med åren och det gäller därför att hitta effektiva och hållbara sätt att överföra kunskapen mellan generationer. Museerna använder en mängd olika metoder i arbetet med att överföra kunskap och kompetens – alltifrån kurser och workshops till dokumentation på film. Många museer är i behov av nya engagerade som kan lära sig verksamheten och föra kunskapen vidare.

En fjärdedel av arbetslivsmuseerna arbetar i någon mån med integrationsfrämjande insatser. Vissa museer införlivar integrationsperspektivet i den dagliga verksamheten medan andra har utvecklat projektsamarbeten kring integrationsfrämjande verksamhet tillsammans med andra aktörer.

En fjärdedel av arbetslivsmuseerna arbetar i någon utsträckning med hälsofrämjande insatser. Många engagerade upplever dessutom verksamheten och miljöerna vid arbetslivsmuseerna som hälsofrämjande i sig. Framförallt upplever de engagerade positiva hälsoeffekter av den sociala gemenskap som engagemanget innebär.

Låt stå!
Treflig
Sommar

Har-e. He-a. Hög-g. Hög. Hög-bil.
Hö-nam. Carl. Hög-af. Hög-la.
Hög-plat. Hög-pig. Hög-sid. Hög.
Hög-bat. Hög-a. Hög. Hög.
Hög-lam-rat. Hög-jon. Hög-mat.
Hög-der-don. Hög-le-trad. Hög-mil.
Hög-log. Hög-lag. Hög-der-don.

Inledning

I Sverige finns ungefär 1500 arbetslivsmuseer. Arbetslivsmuseerna bevarar och gestaltar arbetsplatsers kulturhistoriska värden och utgör ett viktigt bidrag till förståelsen av landets utveckling och det moderna samhällets framväxt. Arbetslivsmuseerna berättar om alltifrån industrisamhällets historia och jordbrukets mekanisering till äldre tiders skolverksamhet. På arbetslivsmuseerna kan man ta del av och uppleva sådant som veteranjärnvägar, ångbåtar, gruvor, spinnerier och verkstäder. Här bevaras ofta både den fysiska miljön och berättelser om verksamheten på platsen. Flera av arbetslivsmuseerna finns på mindre orter eller landsbygd där de också utgör en viktig del av besöksnäringen.¹

Arbetslivsmuseerna har stor spridning över landet och drivs till största delen av ideellt arbetande personal. Bland de engagerade finns ofta en stark lokal förankring: många arbetslivsmuseer har sin upprinnelse ur ett engagemang kring den egna ortens eller arbetsplatsens industri- och arbetslivshistoria.²

Allt detta gör arbetslivsmuseerna till speciella platser och kulturarvsinstitutioner – här möts museiverksamhet, kulturmiljö och civilsamhälle på ett unikt sätt.

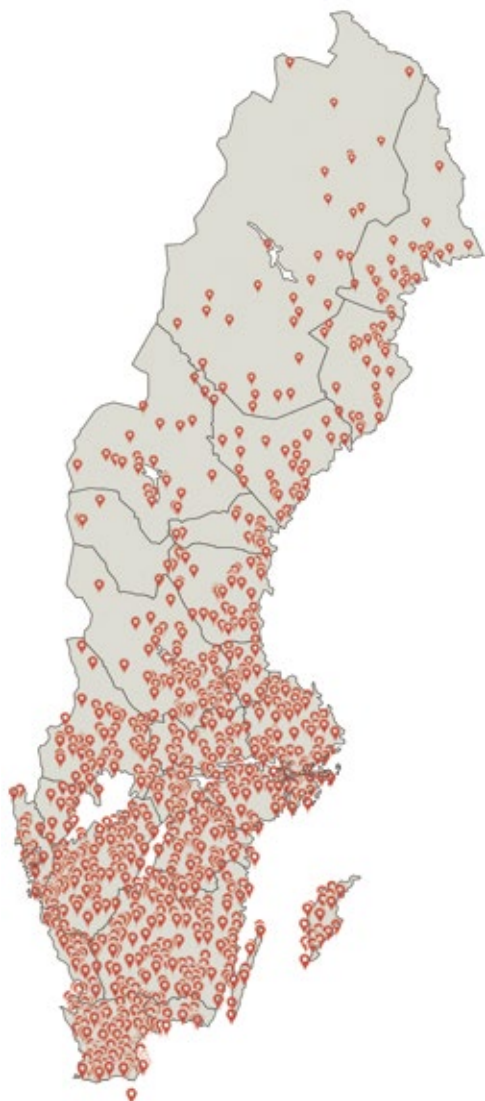
Föregående sida: Den gamla folkskolan på Bungemuseet, ett friluftsmuseum på norra Gotland.
Foto: Helen Simonsson, CC BY.

Bakgrund

Antalet industrihistoriska miljöer har ökat kraftigt under de senaste decennierna. Under 1960-talet koncentrerades produktionen till allt färre platser med ett stort antal nedlagda arbetsplatser som följd. Hos museer och myndigheter med ansvar för kulturminnesvården vaknade ett intresse för industrins historia. Mot bakgrund av den politiska rörelse som satte arbetarklassen i centrum fick industriarvet en vidare tolkning med en starkare betoning av produktionens sociala, politiska och kulturella sammanhang.³

Under 1970-talet ökade och breddades intresset för att dokumentera och utforska industrisamhällets historia i spåren av strukturkrisen, fabriksnedläggningarna och arbetslösheten.⁴ Med tiden har arbetslivsmuseernas verksamhet kommit att handla om mer än industrihistoria och idag uppvisar museerna en större bredd av branscher och arbetslivshistoria.

Antalet museer och miljöer som ägnade sig åt arbetets historia ökade kraftigt under de sista årtionena av 1900-talet och 1990-talet innebar ett uppsving för arbetslivsmuseerna.⁵ Att bevara arbetsplatsers kulturhistoriska värden har med tiden också fått en allt tydligare plats på den antikvariska och historiska dagordningen hos myndigheter och institutioner. Stiftelsen Arbetets museum

Figur 1: I Sverige finns ungefär 1500 arbetslivsmuseer. Museerna har stor spridning över landet och drivs till största delen av ideellt arbetande personal.

har ett nationellt ansvar för att utveckla museiverksamheten inom området arbetsliv genom att dokumentera och berätta om arbetets historia. En annan viktig aktör i sammanhanget är Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd, ArbetSam. ArbetSam är en ideell förening som sedan bildandet 1998 verkar för att förstärka och stötta arbetslivsmuseerna, bland annat genom att skapa ett kontaktnät mellan de olika museerna och samordna arbetet i gemensamma frågor.⁶

Riksantikvarieämbetet har sedan 2017 ett samlat myndighetsansvar för museifrågor i vilket ingår att stödja museerna i deras utvecklingsarbete.⁷ Riksantikvarieämbetets roll är bland annat att uppmuntra och stödja museer och andra kulturarvsaktörer att gemensamt utveckla sina perspektiv och verktyg. En form av stöd består i att studera och undersöka för museerna relevanta frågor, där resultaten kan bidra till museernas verksamhetsutveckling, kunskapsuppbyggnad och lärande.

År 2001 tog Arbetets museum tillsammans med Riksantikvarieämbetet fram rapporten *Man måste vara lite tokig!: en undersökning av arbetslivsmuseernas villkor och engagemang*.⁸ Studien har fungerat som ett viktigt underlag för arbetslivsmuseerna men är i behov av uppdatering. Förhoppningen är att föreliggande rapport ska ge uppdaterad och ny kunskap om arbetslivsmuseerna idag, kunskap som kan vara till hjälp för att gemensamt utveckla nya perspektiv och arbetssätt.

Utgångspunkter

Studien tar sin utgångspunkt i de nationella kulturmiljömålen formuleringar om hållbarhet, delaktighet och inkludering. Enligt de nationella målen ska det statliga kulturmiljöarbetet bland annat främja

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.⁹

Mötet mellan kulturmiljö och civilsamhälle, det ideella engagemanget och den lokala förankringen gör arbetslivsmuseerna särskilt intressanta ur ett socialt hållbarhetsperspektiv. Därför har studien också ett fokus på frågan om social hållbarhet. Social hållbarhet är ett brett begrepp och i den här rapporten har vi valt att avgränsa området till frågor om

- tillgänglighet
- utbildning och kunskapsöverföring
- integration
- hälsa och rekreation

Syfte och frågeställningar

Studien syftar till att ge en fördjupad och aktuell bild av Sveriges arbetslivsmuseer, med ett särskilt fokus på den sociala hållbarhetsaspekten. Förhoppningen är att undersökningen ska inspirera och utgöra ett kunskapsunderlag till hjälp för arbetslivsmuseerna i

deras arbete med att bevara, gestalta och förmedla arbetsplatsers kulturhistoriska värden. Undersökningen avser att besvara följande frågor:

- Hur ser arbetslivsmuseernas villkor och engagemang ut idag?
- Hur arbetar museerna med att främja social hållbarhet?
- Hur arbetar arbetslivsmuseerna med att göra platsen och kunskapen tillgänglig för besökarna?
- Hur sker utbildning och kunskapsöverföring av verksamheten för att säkerställa museets och kunskapens fortlevnad?
- Hur arbetar arbetslivsmuseerna med integrationsfrämjande insatser?
- Hur har arbetslivsmuseernas arbete betydelse för människors rekreation och hälsa?

Metoder för datainsamling

Den huvudsakliga empiriinsamlingen har skett genom ett digitalt enkätutskick till ett stort antal arbetslivsmuseer samt intervjuer med ett urval arbetslivsmuseer. Enkäten gick till cirka 1 300 arbetslivsmuseer varav cirka 1 200 nådde fram. Av dessa svarade cirka 600 museer på enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på 50 %.

I enkäten ställdes frågor om exempelvis arbetslivsmuseernas driftsform, bemanning, öppethållande, finansiering, besökare och publika verksamhet. Frågorna formulerades delvis med utgångspunkt i de frågor som ställdes i studien från 2001, för att om möjligt få en bild av förändringar som skett över tid.¹⁰

Apoteksmuseet i Mönsterås är ett fullständigt 1800-talsapotek som iordningsställdes på 1960-talet. Foto: Ruztan, CC-BY-SA.

Därutöver ställdes frågor om hur arbetslivsmuseerna arbetar med tillgänglighet, utbildning och kunskapsöverföring, integration samt hälsa och rekreation. Dessa teman fördjupades senare i intervjuer med företrädare för åtta arbetslivsmuseer.

Vid urvalet har vi strävat efter att få en bredd såväl geografiskt som med avseende på museernas

inriktning och storlek. Ett kriterium har varit att arbetslivsmuseet genomfört en insats med bäring på en eller flera av studiens frågeställningar. Insatsen ska också ha varit av en sådan karaktär att andra arbetslivsmuseer kan inspireras av den och tillämpa den i sin verksamhet.

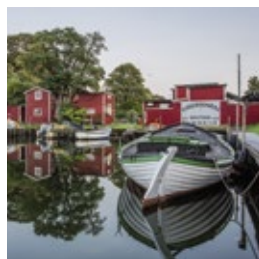
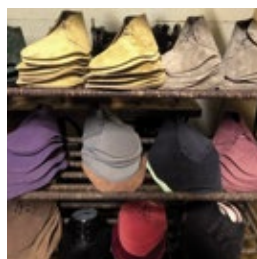
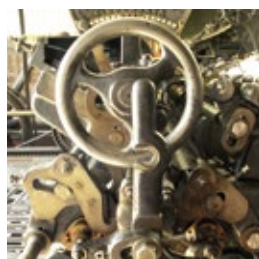
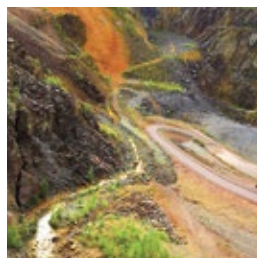
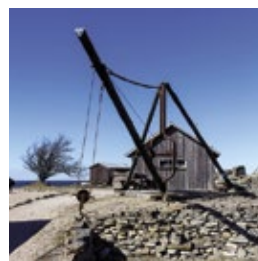
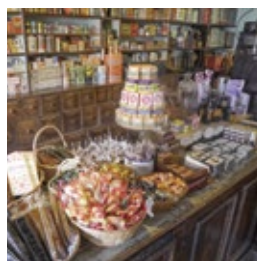
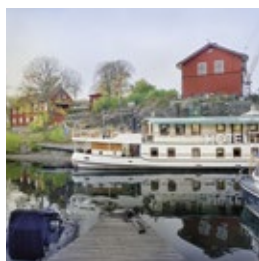
Rapportens resultat presenteras i två avsnitt. I den första delen redovisas resultatet av enkätundersökningen och i den andra delen fördjupas några av enkätundersökningens frågor med avseende på social hållbarhet.

Coronapandemin

Under det pågående arbetet med denna studie utbröt coronapandemin vilket gjorde att vi fick anpassa vårt arbete efter den nya situationen. Enkätundersökningen genomfördes innan pandemin bröt ut, vilket innebär att museerna har svarat utifrån sin normala situation. Pandemin påverkade i viss mån våra möjligheter att genomföra studiebesök och intervjuer på plats. Av åtta intervjuer har två genomförts på plats medan övriga har genomförts via telefon och e-post. Två intervjuer genomfördes före pandemin och sex intervjuer under pågående pandemi – i de senare fallen lade vi till frågor om hur pandemin har påverkat museets verksamhet.

Mot slutet av 2020 sammanställde Riksantikvarieämbetet en lägesbild över hur pandemin påverkat landets ideella kulturarvsaktörer. I den uppmärksammas den ideella musei- och kulturarvsverksamhetens situation som just ideellt drivna och beroende av entréintäkter. Många arbetslivsmuseer har drabbats ekonomiskt av pandemin. Flera av de aktiva i sektorn tillhör dessutom riskgrupperna.¹¹

Den besöksstatistik från sommarmånaderna (juni, juli, augusti) som Sveriges Museer har samlat in visar att museerna, inbegripet hembygdsmuseer och arbetslivsmuseer, hade cirka 40 procent av besökstalen jämfört med samma period 2019. Utanför storstadsområdena noterades en stor andel inhemsk turism och vissa arbetslivsmuseer och hembygdsmuseer hade ganska höga besökssiffror, särskilt i juli och augusti, medan andra tvingades hålla stängt. Bilden har varierat mycket och de regionala skillnaderna är stora.¹²

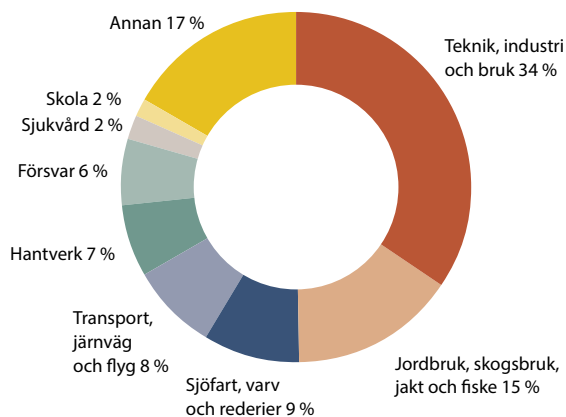
Villkor och engagemang

Inom ramen för studien har 602 arbetslivsmuseer lämnat svar på enkätfrågor om alltifrån öppethållande och besökare till museets verksamhet och samarbeten. De arbetslivsmuseer som svarat på enkäten är spridda över hela landet och alla län finns representerade i undersökningen. Där så har varit möjligt har jämförelser gjorts med resultatet från den undersökning som genomfördes 2001 om arbetslivsmuseernas villkor och engagemang. Detta för att få en bild av hur arbetslivsmuseernas förutsättningar förändrats över tid.

Arbetslivsmuseernas ursprung, organisation och drift

Många branscher representerade bland arbetslivsmuseerna

Arbetslivsmuseerna berättar om ett flertal olika branscher. Till de vanligaste hör teknik, industri och bruk (34 %) följt av jordbruk, jakt och fiske (15 %), men även kategorier som skola, sjukvård och hantverk finns representerade. I kategorin "annan" finns exempelvis hembygdsmuseer, museer inom brandväsendet eller författarmuseer. I denna kategori finns även arbetslivsmuseer med verksamhet som spänner över fler än en bransch.

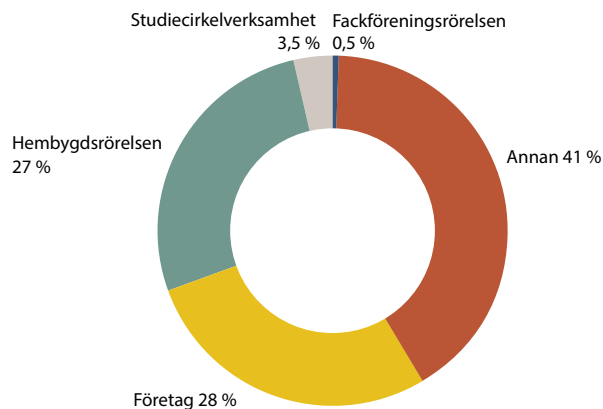

Figur 2: Arbetslivsmuseerna berättar om flera olika branscher. De flesta hör hemma i branschkategori Teknik, industri och bruk. Antal svar: 602.

Arbetslivsmuseerna har ofta sitt ursprung i ett företag eller i hembygdsrörelsen

En dryg fjärdedel av arbetslivsmuseerna har sitt organisatoriska ursprung i ett företag (28 %) och nästan lika många har sitt ursprung i hembygdsrörelsen (27 %). Få museer (4 %) har sitt ursprung i fackföreningsrörelsen, i studiecirkelverksamhet eller den så kallade gräv-där-du-står-rörelsen.¹⁴ Det är ett resultat som i stort sett stämmer överens med undersökningen som gjordes 2001.

Bland de arbetslivsmuseer som har angett "annan" som ursprung (41 %) finns exempelvis museer som har sitt ursprung i en ideell förening eller ideell verksamhet, ett privat initiativ eller en privat sam-

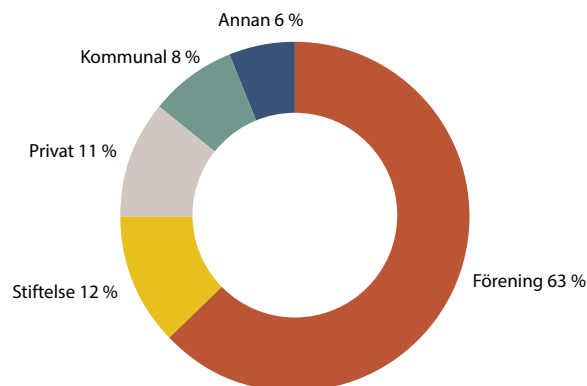

Figur 3: Hembygdsrörelsen och företag hör till arbetslivsmuseernas vanligaste organisatoriska ursprung. Antal svar: 602.

ling. Inte sällan anges ett specifikt intresse som ursprung till museet. Ett arbetslivsmuseum uppstår ofta genom att en enskild individ eller grupp tar initiativet till ett museum utifrån ett starkt intresse och många gånger handlar det om en för orten betydelsefull arbetsplats eller näringsgren.

Arbetslivsmuseerna drivs oftast som en förening

De flesta arbetslivsmuseer (63 %) drivs som en förening. Det var även den vanligaste driftsformen enligt undersökningen från 2001. Övriga museer drivs antingen som stiftelser (12 %), i privat regi (11 %), eller i kommunal regi (8 %). I privat regi ingår företag men även museer som ägs och drivs av enskilda personer. Bland de museer som har svarat "annan" (6 %) finns exempelvis några statligt ägda och drivna museer samt några som drivs regionalt.

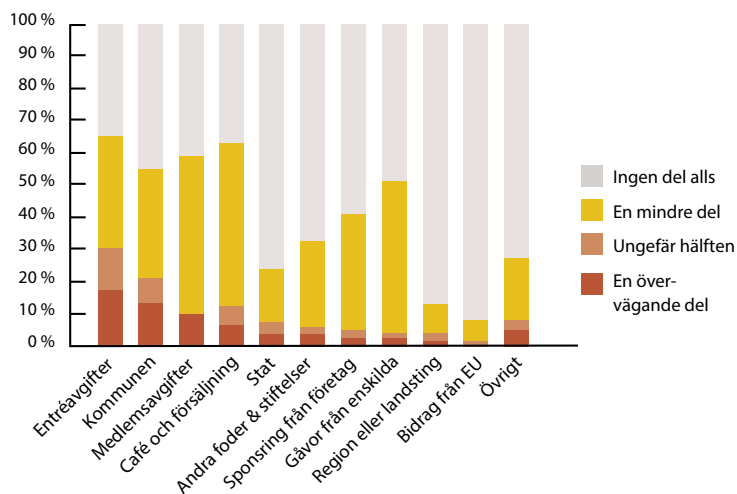
Figur 4: De flesta arbetslivsmuseerna drivs i form av en förening. Antal svar: 602.

Arbetslivsmuseerna får sina intäkter från flera håll

De flesta museer (77 %) får sina intäkter från minst tre olika håll. En kombination av intäkter kan till exempel utgöras av bidrag från kommunen tillsammans med entréavgifter samt medlemsavgifter.

Figur 5 visar att flest arbetslivsmuseer får nästan hälften eller en övervägande del av sina årliga intäkter genom bidrag från kommunen, medlemsavgifter och/eller entréavgifter. Nästan en tredjedel av museerna (30 %) får ungefär hälften eller mer av sina intäkter från entréavgifter. Majoriteten av museerna (59 %) finansieras delvis med hjälp av medlemsavgifter och vanligtvis rör det sig om en mindre del.

De flesta av museerna (76 %) har inte några årliga intäkter från staten. Finansiering från region eller landsting är ovanligt och från EU mycket ovanligt.

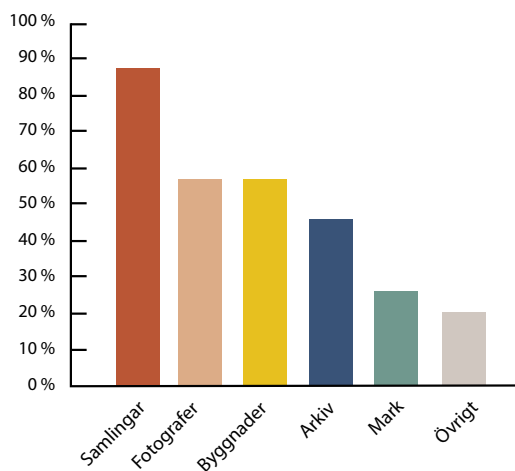

Figur 5: Arbetslivsmuseerna får sina intäkter från olika håll. Bidrag från kommunen, entréavgifter och medlemsavgifter utgör en viktig inkomstkälla för många museer. Antal svar: 569.

Arbetslivsmuseernas verksamhet

De flesta museer har samlingar

Arbetslivsmuseerna varierar i storlek och är uppbyggda kring verksamheter av olika karaktär. Trots detta finns det mycket som förenar. Den stora merparten av arbetslivsmuseerna (87 %) förvaltar någon form av samlingar. Det kan handla om alltifrån verktyg och maskiner till mynt, kläder och skolbänkar. Drygt hälften (56 %) av museerna förvaltar fotografier och knappt hälften (46 %) förvaltar arkiv. Över hälften (56 %) av museerna förvaltar också byggnader och en fjärdedel (25 %) förvaltar mark. Bland övrigt som museerna förvaltar finns exempelvis fartyg eller järnvägsfordon.

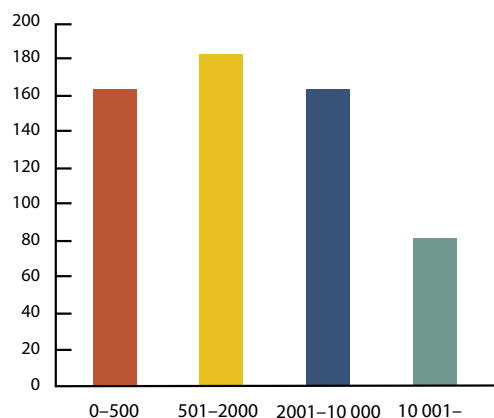

Figur 6: De flesta arbetslivsmuseer förvaltar samlingar. Antal svar: 602.

Antal besökare varierar kraftigt mellan museerna

När det gäller antalet besökare är variationen stor bland arbetslivsmuseerna. Några museer (4 %) har färre än femtio besökare per år medan andra har tiotusentals besökare. Den röda och gula stapeln i figur 7 visar att 59 % av arbetslivsmuseerna har upp till 2 000 besökare per år.

Majoriteten (56 %) av museerna har fler än tusen besökare per år. Antalet besökare varierar kraftigt mellan arbetslivsmuseerna beroende på museets storlek, typ av verksamhet och geografiska läge. Till exempel har Djurgårdslinjen i Stockholm så mycket

Figur 7: Antalet besökare varierar stort mellan arbetslivsmuseerna. Majoriteten av museerna har fler än tusen besökare per år. Antal svar: 596.

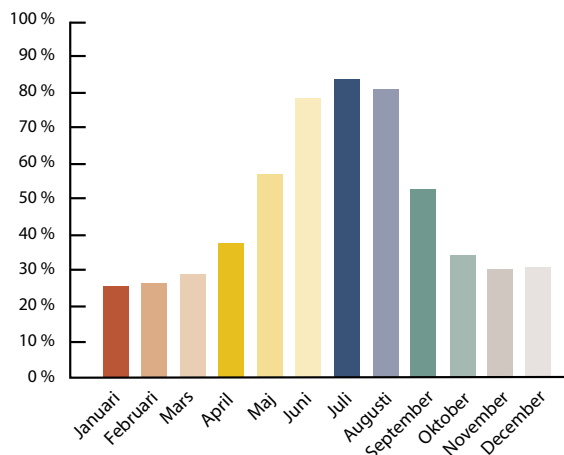

Djurgårdslinjen i Stockholm. Foto: Per Englund, CC BY.

som nittiotusen besökare årligen. Djurgårdslinjen förenar en museal upplevelse med en reguljär trafikuppgift och är därför ett av de mest välbesökta arbetslivsmuseerna i undersökningen.

Öppethållandet är störst under sommarmånaderna

Arbetslivsmuseernas verksamhet är till stora delar en säsongsverksamhet. En majoritet av museerna (80 %) har stängt vissa månader på året. Öppethållandet är som störst under sommarmånaderna juni, juli, augusti och som lägst under vinterhalvåret.

Figur 8: Museernas öppethållande är som störst under sommarmånaderna. Antal svar: 600.

Av de tillfrågade museerna anger 20 % att de har öppet under årets samtliga månader. Nästan hälften av museerna anger att de utöver de valda månaderna även håller museet öppet för den som vill boka in ett besök.

Arbetslivsmuseer som klassrum

Projektet "Arbetslivsmuseer som klassrum" startade 2014 och är ett unikt projekt för ArbetSams medlemsmuseer. Under en heldag får museet tillgång till en pedagog för att ta fram material och verktyg för nära och bra samarbeten mellan arbetslivsmuseer och skolor. Materialet är specifikt för museet och innehåller övningar som möter upp målen i läroplan årskurs 4–6 utifrån arbetslivsmuseets förutsättningar. Projektet genomförs i samarbete med Arbetets museum.

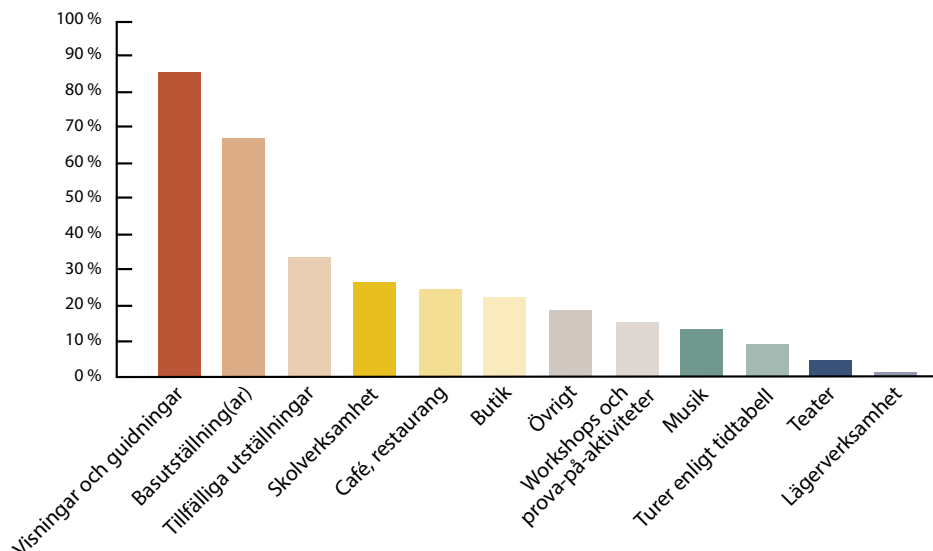
Guidningar och visningar är den vanligaste publika verksamheten

Till arbetslivsmuseernas vanligaste publika verksamhet hör guidningar och visningar, något som de allra flesta (84 %) av museerna erbjuder. De flesta museer (67 %) har också en basutställning och många (32 %) erbjuder tillfälliga utställningar. Guidningar och visningar respektive basutställningar hörde även till arbetslivsmuseernas vanligaste publika verksamhet i undersökningen från 2001.

Vissa museer (15 %) erbjuder även workshops och prova-på-aktiviteter. Lite drygt var fjärde arbetslivsmuseum (28 %) erbjuder någon typ av verksamhet

riktad till skolan. Verksamheten vänder sig till allt ifrån förskola till gymnasium och de flesta besöken görs av låg- och mellanstadieklasser.

En fjärdedel (24 %) av museerna har café eller restaurang och nästan lika många (22 %) driver butik. Vissa museer (9 %) anordnar turer enligt tidtabell. Bland museerna som anordnar turer enligt tidtabell finns flera tåg- och järnvägmuseer, men också några fartyg. Vissa museer (12 %) erbjuder musik, några få (5 %) teater. Ett litet fåtal museer bedriver lägerverksamhet. Bland verksamhet som faller in under övrigt kan nämnas högtidsfirande och lovaktiviteter, föredrag och konferensverksamhet.

Figur 9: Visningar och guidningar är vanligast bland arbetslivsmuseernas publika verksamhet. Antal svar: 602.

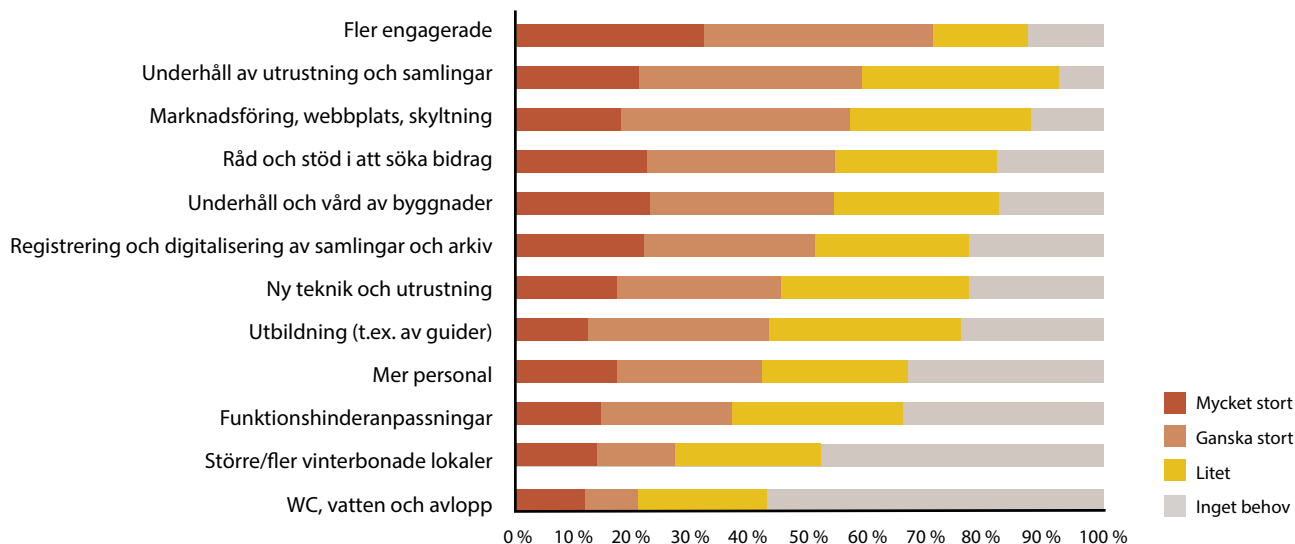
Många har ett behov av fler engagerade

Arbetslivsmuseerna har flera olika behov. Störst är behovet av fler engagerade. En majoritet av museerna (72 %) har angett att detta behov är ganska stort eller mycket stort. Det näst största behovet gäller underhåll av utrustning och museets samlingar (59 %). Det tredje största behovet gäller marknadsföring, utveckling av webbplats samt skyltning (57 %).

Bland arbetslivsmuseernas många behov i dagsläget finns därutöver och i varierande grad, behovet av utbildning (t. ex. av guider), råd och stöd i att söka bidrag, registrering och digitalisering av samlingar och arkiv samt behov av ny teknisk utrustning.

Mer än en tredjedel (37 %) har ett ganska stort eller mycket stort behov av funktionshinderanpassning på museet. Drygt hälften har ett behov av större eller fler vinterbonade lokaler, men det rör sig oftast om ett mindre behov. Några museer har behov av utbyggnader i form av WC, vatten och avlopp men behovet är jämförelsevis litet och majoriteten av museerna har inte något sådant behov alls.

I den tidigare rapporten presenteras inte arbetslivsmuseernas behov i form av siffror, men även där konstaterades att behoven och önskingarna hos museerna är många. Mer utbildning, ny teknik samt hjälp med katalogisering av samlingarna var vanligt förekommande önskemål jämte behov av ekonomisk hjälp till underhåll och vård av byggnader och utrustning.

Figur 10: Arbetslivsmuseerna har många behov. Störst är behovet av fler engagerade. Antal svar: 569.

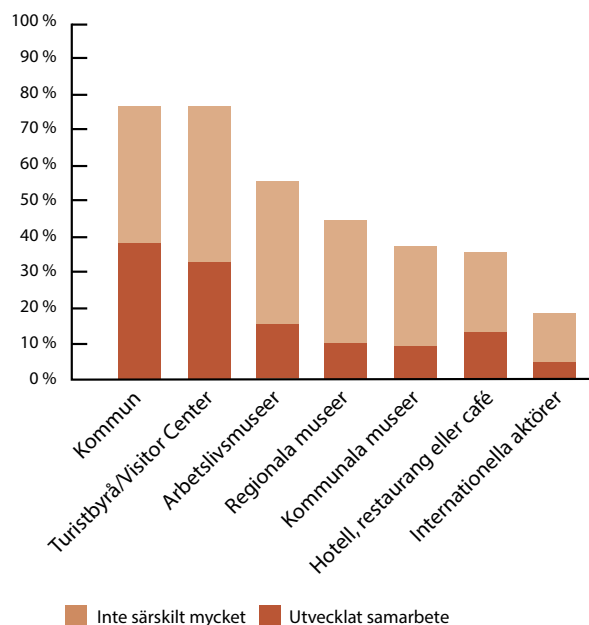
Kommun och turistbyrå är vanliga samarbetsaktörer

Arbetslivsmuseerna samarbetar med en rad olika aktörer i olika utsträckning. De vanligaste samarbetsaktörerna är kommunen (39 %) och turistbyråer eller visitor centers (34 %). Arbetslivsmuseerna samarbetar jämförelsevis lite med internationella aktörer.

Arbetslivsmuseernas samarbete med andra arbetslivsmuseer har inte förändrats under den senaste tjugoårsperioden. Strax över hälften av de tillfrågade i undersökningarna anger då (57 %) och nu (56 %) att de i någon utsträckning samarbetar med andra arbetslivsmuseer.

Samarbeten med regionala och kommunala museer tycks dock ha minskat något sedan den tidigare studien. I den tidigare undersökningen framgick att 75 % av arbetslivsmuseerna samarbetade med ett regionalt eller kommunalt museum. Idag är motsvarande siffra 58 %.

Av de tillfrågade arbetslivsmuseerna anger 23 % att de inte har något samarbete med någon av de aktörer som nämns i figur 11.

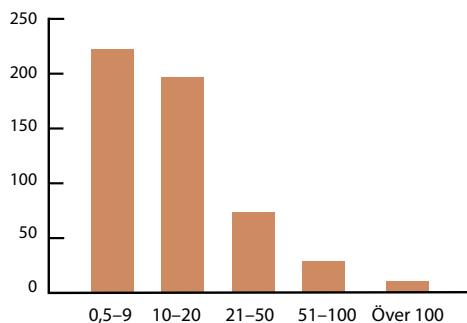

Figur 11: Kommun och turistbyrå hör till museernas vanligaste samarbetspartners. Antal svar: 569.

Medlemmar, engagerade och anställda

De flesta arbetslivsmuseerna har medlemmar

Ett arbetslivsmuseum har ofta ett större antal medlemmar som kan vara mer eller mindre aktivt engagerade i verksamheten. De flesta museer (65 %) har medlemmar. Av dessa har över hälften (56 %) angett att de har mellan 101–500 medlemmar. 14 % av arbetslivsmuseerna har fler än 500 medlemmar.

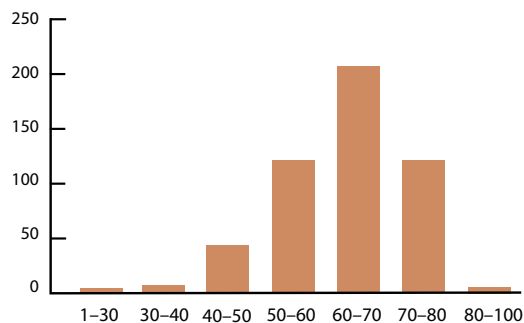

Figur 12: Antalet ideellt engagerade varierar stort mellan museerna. Vanligtvis rör det sig om upp till 20 aktivt engagerade. Siffrorna är baserade på de 516 museer som angett att de har ideellt engagerade i sin verksamhet.

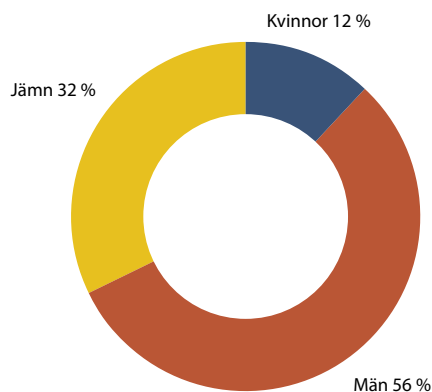
Arbetslivsmuseerna engagerar många

Arbetslivsmuseerna engagerar många. Antalet ideellt engagerade kan dock variera stort mellan museerna. Ett museum kan ha alltifrån några få till över 100 engagerade. De flesta arbetslivsmuseer har upp till 20 aktivt engagerade.

Den genomsnittlige engagerade vid ett arbetslivsmuseum är en man mellan 60 och 70 år. Arbetslivsmuseerna engagerar få yngre – en klar majoritet (89 %) av de engagerade är över femtio år gamla. Endast ett fåtal museer (3 %) uppger en genomsnittsålder som är lägre än 40 år. Dessa museer är av olika karaktär och det tycks inte gå att göra någon direkt koppling mellan museets inriktning och åldern på de engagerade.

Figur 13: De flesta arbetslivsmuseer har angett att genomsnittsåldern på de aktivt engagerade ligger mellan 60 och 70 år. Antal svar: 508.

Figur 14: Majoriteten av arbetslivsmuseerna har fler män än kvinnor bland de aktivt engagerade. Antal svar: 511.

Det är överlag fler män än kvinnor som engagerar sig i arbetslivsmuseerna. Drygt hälften (56 %) av museerna har fler män bland de engagerade medan en dryg tiondel (12 %) av museerna har fler kvinnor bland de engagerade. En tredjedel (32 %) av museerna uppger att könsfördelningen är jämn.

Det lokalhistoriska intresset driver engagemanget

I enkäten fick museerna, utifrån ett antal alternativ, ange de tre främsta skälen till varför människor engagerar sig i ett arbetslivsmuseum. Det främsta skälet är ett *lokalhistoriskt intresse*, följt av viljan att *bevara något unikt*. Det tredje främsta skälet utgörs av ett *specifikt intresse för arbetslivsmuseets innehåll*. Svaren bekräftar den tidigare bilden av arbetslivs-

museerna som starkt lokalt förankrade och drivna av ett genuint intresse av att bevara och förmedla ortens egen arbetslivshistoria. Även i den förra undersökningen angavs ett lokalhistoriskt intresse som den starkast dominerande kraften bakom arbetslivsmuseerna.

Andra vanliga skäl till varför man engagerar sig i ett arbetslivsmuseum handlar om att *förmedla kunskap om äldre tider* eller om att *socialisera och umgås*. Det kan även handla om ett *allmänt historieintresse* eller att *göra orten synlig*.

Engagemanget kan även grunda sig i att man tidigare varit verksam som arbetare i vad som nu är ett museum. Viljan att engagera sig bottnar många gånger i någon form av historieintresse men inte alltid. Vid intervjun med verksamma vid segelfartyget Ellen framgick exempelvis att långt ifrån alla deltar på grund av ett kulturhistoriskt intresse. Många lockas istället av gemenskapen i den ungdomsverksamhet som bedrivs i den kulturhistoriska miljön.

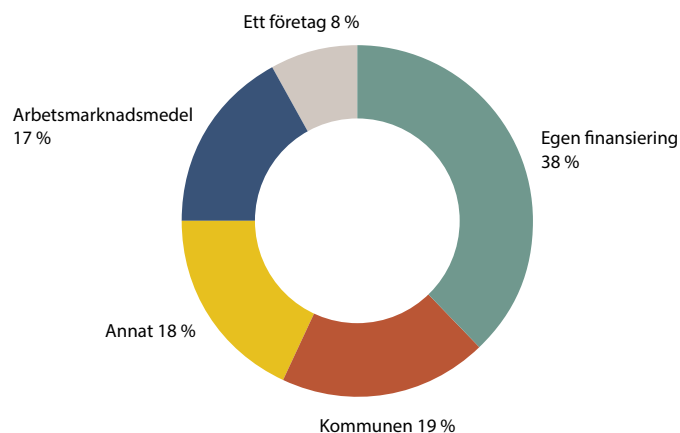
Arbetslivsmuseerna har i regel få eller inga anställda

Det typiska arbetslivsmuseet har några få eller inga anställda, medan de ideellt arbetande är desto fler. De flesta arbetslivsmuseer (58 %) har inte någon anställd personal alls utan drivs uteslutande på ideell basis. En ideellt arbetande person vid ett arbetslivsmuseum kan utföra allt ifrån hela årsverken till mer tillfälliga och spridda arbetsinsatser under året.

Mindre än hälften av arbetslivsmuseerna (42 %) har anställd personal. Ett fåtal museer har anställningar som uppgår till 20 årsverken eller fler – men

Tidstrands yllefabrik i Sägmyra. Foto: Axel Pettersson, CC BY-SA.

Figur 15: Löneanställningarna finansieras till störst del av museerna själva. Siffrorna är baserade på de 424 museer som angett att de har anställd personal.

vanligtvis rör det sig om ett mindre antal årsverken. En stor majoritet (83 %) av museerna med anställd personal har angett att anställningarna motsvarar mellan 0,5 till 5 årsverken.

Drygt en tredjedel (35 %) av museerna har en övervikt kvinnor bland de anställda och en knapp tredjedel (31 %) har en övervikt män bland de

anställda. Detta kan jämföras med könsfördelningen bland de ideellt engagerade där mer än hälften (56 %) av arbetslivsmuseerna har en övervikt män och en dryg tiondel (12 %) har en övervikt kvinnor (figur 14).

Löneanställningarna finansieras till stor del (38 %) av museerna själva. *Egen finansiering* kan innebära egna intäkter från exempelvis entré, butik och restaurang, men flera museer har även räknat med löneanställningar finansierade av stiftelser eller bidrag från region och stat. Lönerna kan exempelvis finansieras genom en kombination av kommunala bidrag, arbetsmarknadsmedel och egen finansiering. I kategorin *annat* finns bland annat sponsring eller gåvor samt stipendier och projektmedel.

Andelen museer som själva finansierar sina löneanställningar tycks ha ökat vid jämförelse med förra studien. Då angav 22 % av museerna att löneanställningarna finansierades av dem själva, vilket innebär en ökning med 16 %. Samtidigt har andelen anställningar finansierade med arbetsmarknadsmedel minskat från 29 % till 17 %.

Sammanfattande iakttagelser

- 56 % av museerna har fler än tusen besökare per år. En viktig del av arbetslivsmuseernas finansiering utgörs av entréavgifter: 30 % av museerna får ungefär hälften eller mer av sina intäkter därifrån. Museerna har alltså ett stort antal besökare per år samtidigt som en viktig del av museernas intäkter kommer från entréavgifter. De fysiska besöken är således särskilt viktiga för arbetslivsmuseerna. Detta gör dem extra sårbara för sjunkande besöks-siffror.
- 72 % av arbetslivsmuseerna har angett att de har ett behov av fler engagerade. Det är museernas största behov. Det är därför angeläget för arbetslivsmuseerna att reflektera kring hur man kan hitta nya vägar för att öka antalet engagerade.
- Den genomsnittlige engagerade vid ett arbetslivsmuseum är en man mellan 60 och 70 år. Arbetslivsmuseerna fyller alltså en viktig funktion för gruppen äldre män. Det är överlag fler män än kvinnor som engagerar sig i arbetslivsmuseerna. Detta skiljer sig från den övriga museisektorn där det i vanligtvis är fler kvinnor än män som arbetar på museerna.

Lokalt engagemang för att rädda Pythagoras industrimuseum i Norrtälje. Foto: Pythagoras industrimuseums arkiv, CC BY.

- Samarbeten mellan arbetslivsmuseerna och regionala och kommunala museer har minskat något sedan den tidigare studien. I den tidigare undersökningen framgick att 75 % av arbetslivsmuseerna som arbetade med ett regionalt eller kommunalt museum. Idag är motsvarande siffra 58 %.

Arbetslivsmuseernas betydelse för social hållbarhet

Museer kan bidra till social hållbarhet på flera sätt. Vetenskapliga studier har exempelvis pekat på hur museer kan stärka känslan av tillhörighet, främja integration och delaktighet samt inte minst fungera som utbildande och bildande institutioner.¹⁵ Museer kan även stärka samhällets "sociala kapital", det vill säga skapa sociala nätverk genom att sammanföra personer med liknande intressen (bonding) och genom att nå ut till dem som annars känner sig fjärmade från samhället (bridging).¹⁶

För att beskriva en hållbar utveckling används ofta en modell där de tre dimensionerna ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet är integrerade. Kulturarvets och kulturmiljöns betydelse kan förknippas med alla tre dimensionerna.¹⁷ Kulturarvets sociala betydelse bör bland annat bedömas utifrån vad den innebär för människors upplevelser av tillhörighet och delaktighet.¹⁸

Arbetslivsmuseerna utgör ofta en del av lokalsamhället och innebär en resurs för lokalt samhällsdeltagande och inkludering. Det omfattande ideella engagemanget vid arbetslivsmuseerna spe-

lar här en betydelsefull roll: studier över volontärarbete inom kulturarvssektorn har pekat på att volontärskapet fyller en viktig funktion vad gäller att känna delaktighet och grupptillhörighet.¹⁹

Social hållbarhet rymmer flera aspekter. I denna studie avgränsas området till frågor om

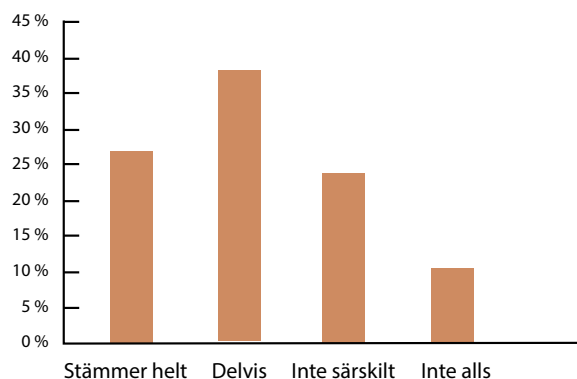
- tillgänglighet
- utbildning och kunskapsöverföring
- integration
- hälsa och rekreation

Många arbetslivsmuseer arbetar med att förbättra tillgängligheten

Arbetslivsmuseerna är en del av kulturarvet och en viktig del av kulturarvsarbetet handlar om att göra det tillgängligt. Tillgänglighet kan handla om alltifrån byggnaders och miljöers fysiska tillgänglighet till utformningen av skyltar och texter vid utställningar. En distinktion kan göras mellan informativ tillgänglighet (ta del av information), fysisk tillgänglighet (komma in, orientera sig i, vistas i, ta del av verksamheten) och kommunikativ tillgänglighet (hjälpmedel för fungerande kommunikation, exempelvis teleslingor). Tekniska lösningar innefattar alltifrån trappliftar till möjligheten att få skyltar upplästa i telefonen med hjälp av QR-koder.²⁰ Tillgänglighetsarbetet handlar även om att fler i samhället ska kunna känna igen sina erfarenheter och berättelser i arbetslivsmuseernas utställningar.

Tänk tillgängligt!

I inspirationsskriften *Tänk tillgängligt! Inspiration för mer tillgängliga arbetslivsmuseer* (2016) framtagna av ArbetSam och Arbetets museum presenteras hur några arbetslivsmuseer arbetat systematiskt med tillgänglighet. Skriften ger inspiration och konkreta råd kring hur man som arbetslivsmuseum kan arbeta för att förbättra tillgängligheten.

Figur 16: Majoriteten av arbetslivsmuseerna arbetar med tillgänglighetsfrämjande insatser i olika omfattning. Antal svar: 567.

Arbetet med att förbättra tillgängligheten pågår på flera håll vid landets arbetslivsmuseer. Enkätundersökningen visar att majoriteten av museerna (65 %) i olika omfattning arbetar med tillgänglighetsfrämjande insatser. Museernas arbete med tillgänglighet innefattar alltifrån funktionsanpassade toaletter, hissar och rullstolsramper till hörslingor och audioguider.

Tillgänglighetsfrämjande insatser kan innebära att museet gör en enskild insats såsom att bygga en rullstolsramp eller att installera en hiss – men det kan även handla om större samverkansprojekt.

Selma Lagerlöfs arbetsplats på Mårbacka minnesgård. Arbetslivsmuseet deltar i ett samarbetsprojekt för att förbättra tillgängligheten för personer med funktionsvariationer. Foto: Sofie Sigrinn, CC BY-SA.

Vid Mårbacka minnesgård arbetar man exempelvis kontinuerligt med tillgänglighetsfrågor samtidigt som man deltar i projektet "Tillgänglig Besöksnäring i Värmland". Syftet med projektet är att ge personer med funktionsvariationer förbättrade möjligheter att ta del av den värmländska besöksnäringen. Projektet genomförs i samarbete

med bland andra Funktionsrätt Värmland och föreningen Visit Värmland.

De flesta (72 %) bedömer att deras museum är helt eller åtminstone delvis tillgängligt med rullstol. Resterande del bedömer museet som inte särskilt (12 %) respektive inte alls (16 %) tillgängligt i detta avseende. Att museerna är delvis tillgäng-

liga kan i vissa fall innebära att delar av miljöerna är helt tillgängliga med rullstol medan andra inte alls är det. Man kan jämföra dessa siffror med de regionala museernas uppskattning av möjligheten att tillse fysisk tillgänglighet, som enligt en tidigare undersökning utgör hela 90 %.²¹

Möjligheten att tillgodose fysisk tillgänglighet är avhängigt flera aspekter. I vissa fall handlar det om praktiska svårigheter. Det kan exempelvis röra sig om gamla fartyg, spårvagnar, industribyggnader eller gruvmiljöer som är svåra att anpassa. Ibland står önskemålet att tillgänglighetsanpassa i konflikt med antikvariska överväganden och ibland kan det handla om ekonomiska hinder. Några museer har ett uttalat önskemål om anpassning men saknar medel. I andra fall planeras det för eller pågår ett arbete med den fysiska tillgängligheten.

48 % av arbetslivsmuseerna uppger att de har någon information och skyltar på andra språk än svenska och 14 % uppger att de helt eller delvis genomfört åtgärder för besökare med synsvårigheter eller hörselnedsättning. Ytterligare en tillgänglighetsaspekt handlar om att beskriva tillgängligheten på museets webbplats så att besökare med funktionsvariationer kan planera sitt besök. 39 % av museerna har en sådan beskrivning.

Tillgänglighet kan även handla om att synas på olika digitala plattformar, sociala medier, YouTube med mera. Det militärhistoriska museet Arsenalen i Strängnäs berättar till exempel att den digitala världen och sociala medier är bra verktyg för att nå ut till olika besöksgrupper och för att sprida kunskap om museets existens. På Arsenalen har man bland annat låtit sig inspireras av samarbeten med museer utomlands som använt sig av sådana kanaler.

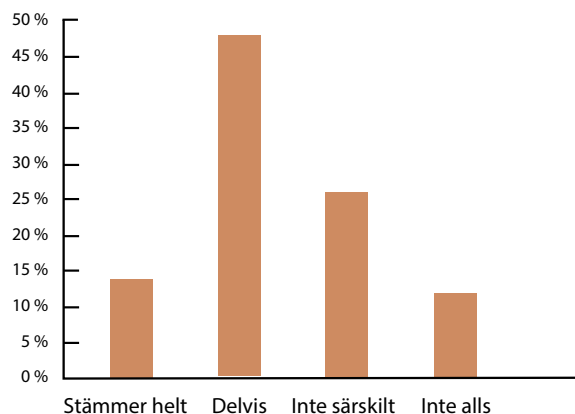
Genom att satsa mer på digitala plattformar har man på Arsenalen nått ut till nya målgrupper och potentiella framtida besökare. När datorspelet *World of Tanks* blev populärt upptäckte museets personal att intresset för svensk militärhistoria ökade. Personalen började i samband med detta att lägga ut egna bilder och filmer på sina sociala plattformar och märkte ett ökat intresse för museets innehåll.

När de fysiska besökarna uteblev i samband med pandemin satsade museet ytterligare på sina digitala plattformar för att nå ut till ny publik och man utökade sin aktivitet i sociala medier. Strategin gav resultat och antalet följare dubblerades snabbt. Filmerna som lades ut på YouTube nådde över en halv miljon visningar och museet lyckades därmed att både synliggöra och öka intresset för verksamheten på ett nytt sätt.

Kunskapsöverföring är en utmaning för arbetslivsmuseerna

Ett hållbart bevarande och brukande av kulturarvet förutsätter kunskap och kunskapsöverföring. Medelåldern bland de aktiva vid arbetslivsmuseerna är ofta hög. Flera arbetslivsmuseer upplever återväxten som en utmaning. Problemet påtalades även i Riksantikvarieämbetets förra rapport om arbetslivsmuseerna. Bevarandet av det tekniska immateriella kulturarvet i form av kunskaper om hur man exempelvis renoverar ett vattenhjul, underhåller en väderkvarn eller kör en ångbåt förutsätter kunskapsöverföring mellan generationer. Denna kunskapsöverföring har tidigare uppfattats som en av arbetslivsmuseernas största utmaningar.²² Vår undersökning visar att kunskapsöverföringen fortsatt innebär en utmaning för flera av museerna.

Museerna använder olika metoder i arbetet med att överföra kunskap och kompetens. En knapp tredjedel (31 %) av museerna anordnar kurser eller workshops. Pythagoras industrimuseum i Norrtälje bedriver exempelvis studiecirkelar med museets vänförening för att bevara och överföra kunskapen om hur motorer och maskiner används. Flera museer (28 %) använder sig av film. Skoindustrimuseet i Kumla har dokumenterat skotillverkningen i den bevarade fabriken just med tanke på kunskapsöverföringen. Ett flertal museer (38 %) arbetar med intervjuer för att samla in och överföra kunskap.

Figur 17: Majoriteten av arbetslivsmuseerna upplever att kunskapsöverföring åtminstone delvis utgör en utmaning. Antal svar: 567.

Arbetslivsmuseer och ungdomar

Ett antal projekt kring kunskapsöverföring och kunskapsuppbyggnad har bedrivits i ArbetSams regi med stöd från Riksantikvarieämbetet. På ArbetSams webbplats finns några exempel på projekt kring teknisk kunskapsuppbyggnad. Arbetets museum och ArbetSam har också arbetat med frågor kring förnyring av aktiva på arbetslivsmuseer och med att hitta nya målgrupper. Inom ramen för arbetet med förnyring har man till exempel tagit fram rapporten *Arbetslivsmuseer och ungdomar* (2016).

Skotillverkning vid Skoindustrimuseet i Kumla.
Foto: Sofia Ali, CC BY.

Vid Verket i Avesta lät man exempelvis under en uppbyggnadsfas intervjua människor som arbetat i verksamheten för att sedan kunna berätta deras historia i själva museet.

Kunskapsöverföring handlar ofta om att hitta och lära upp nya personer som vill engagera sig i arbetet på museet. Friluftsmuseet Glösa Älgriket i Jämtland berättar om hur jägar- och samlarfolket kunde arbeta och leva sitt liv med hjälp av de red-

skap och vapen man hade. Museet har inte några anställda utan drivs helt och hållet ideellt. Personalen på museet är pensionärer och utmaningen består i att hitta personer i den gruppen som vågar prova på att ställa sig inför besökare och berätta om museet. Vid en nyrekrytering gäller det att skapa goda förutsättningar för nya personer att på ett tryggt sätt introduceras i arbetet. Det kan handla om att få gå bredvid, att ges möjlighet att läsa på i de skrifter museet har, att prova att vara värd eller göra en kortare guidning.

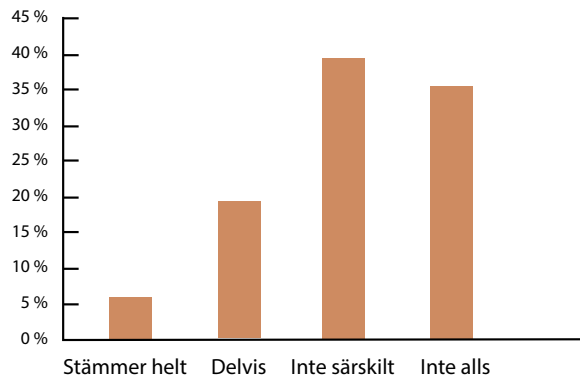
Ett annat museum som sökt lösningar på problemet med kunskapsöverföring är Skoindustrimuseet i Kumla. Här kan man bland mycket annat få uppleva hur skotillverkningen går till i den skofabrik som finns bevarad i sin helhet. Personerna som arbetar i fabriken har tidigare arbetat inom skoindustrin och har stor yrkeskunnighet. En farhåga för museet är att den yrkeskunnigheten riskerar att försvinna med tiden. Vissa moment av skotillverkningen är relativt lätta att lära sig medan andra är svårare och i nuläget söker man en ny arbetare att lära upp. En möjlighet består i att hitta kompetens via SFI, som regelbundet anordnar besök på museet. Genom SFI har museet fått besök från länder där liknande teknik fortfarande är i bruk och här finns en möjlighet att långsiktigt säkra kompetensen. Det gäller då att få tag i någon som vill etablera sig och bosätta sig i området.

En fjärdedel av arbetslivsmuseerna arbetar integrationsfrämjande

Integration handlar i det här sammanhanget om att på olika sätt integrera och inkludera personer med en annan bakgrund än svensk i museets verksamhet. Museets arbete med integration kan till exempel ske genom samverkan med civilsamhälle eller genom att inkludera tredjelandsmedborgare och andra migranter i olika aktiviteter.²³ Integration kan också handla om hur man som museum arbetar för att verka inkluderande för besökare i vidast

Integration i gruvmiljö

Under 2016 genomfördes projektet "Från flyktningmottagande till samhällsdeltagande" vid Långban Gruv- och kulturby i Värmland. Projektet bedrevs under ledning av Värmlands Museum och i samarbete med Filipstads kommun efter initiativ från Riksantikvarieämbetet. Syftet var att utveckla det lokala/regionala arbetet för att visa exempel på hur kulturmiljöer kan bidra till en attraktiv livs- och boendemiljö. Fokus låg på att undersöka hur kulturmiljö och kulturarv fungerar som resurs i arbetet med etablering av nyanlända, som del i en hållbar samhällsutveckling. Projektet finns beskrivet i rapporten *Från flyktningmottagande till samhällsdeltagande: Långbans gruv- och kulturby som drivkraft för samverkan över gränser* (Riksantikvarieämbetet 2017).

Figur 18: En fjärdedel av arbetslivsmuseerna arbetar i någon mån med integrationsfrämjande insatser. Antal svar: 567.

möjliga bemärkelse, att man ställer sig frågan vilka som ingår i museets ledningsgrupp och personal samt reflekterar över framtida besökare, medlemmar och finansiärer.²⁴ Integrationsprojekt kan även vara ett sätt att säkra kunskapsöverföring mellan generationer.²⁵

En fjärdedel (26 %) av museerna uppger att de i någon utsträckning arbetar med integrationsfrämjande insatser. De flesta (74 %) uppger att de inte arbetar med detta i någon särskild utsträckning eller inte alls.

Av fritextsvaren framgår att några museer har eller har haft samarbeten kring integrationsfrämjande

Segelfartyget Ellen anordnar kolloseglingar under sommarmånaderna. Foto: Johan Fredriksson, CC BY-SA.

projekt tillsammans med andra aktörer, medan andra införlivat integrationsperspektivet i den dagliga verksamheten. Det kan exempelvis röra sig om särskilda inbjudningar riktade till nyanlända, speciellt anpassade visningar med avseende på språklig tillgäng-

lighet eller om att engagera nyanlända i verksamheten. Ett tjugotal museer nämner samarbeten med eller besök av SFI i sitt fritextsvar. Av våra intervjuer framgår att besöken kan innebära såväl en språkövning som en mindre historiektion.

Ett exempel på ett arbetslivsmuseum som genomfört ett större integrationsprojekt är segelfartyget Ellen, som ligger på Beckholmen i Stockholm. Ellen är en seglande före detta lastskuta som byggdes i Danmark 1898. Idag utgör fartyget ett exempel på hur man kan göra det seglande kulturarvet tillgängligt.

Segelfartyget Ellen används sedan 1980-talet som skolfartyg. Sedan 1997 genomförs även kolloseglingar åt Stockholms stad, vilket utgör en huvudverksamhet sommartid. Skeppet seglar någonstans mellan 100 och 120 seglingsdagar per år; vår och höst med skolklasser, sommartid med kollo samt några få seglingar med vuxna.

Segelfartyget Ellen används även till så kallade integrationsseglingar. Idén till integrationsseglingar föddes i samband med att man tidigare genomfört seglingar med ensamkommande flyktingungdomar med ett annat skepp. I samband med flykting-

vågen 2015 började man att i likhet med det övriga civilsamhället att reflektera kring på vilka sätt man kunde bidra. Några år senare fick museet kontakt med föreningen Integrationssegling, en förening bestående av fritidsbåtsägare som organiserar familjedagar på fritidsbåtar med integrationssyfte.

Föreningen Integrationssegling arbetar för integration åt båda hållen. Hälften av personerna som deltar har svensk bakgrund och hälften annan bakgrund. Detta koncept verkade givande och man lät anordna en veckas läger tillsammans. En första integrationssegling genomfördes i Stockholms skärgård under en hel vecka, med ungdomar i åldern 12–15 år. Därutöver genomfördes en kortare integrationssegling med invandrarungdomar från Nyköping, i samband med kolloseglingar i Oxelösund. Planen är att samarbetet med föreningen Integrationssegling ska fortsätta.

Arbetslivsmuseerna erbjuder rekreation och bidrar till fysisk och psykisk hälsa

En viktig social hållbarhetsaspekt handlar om hälsa och rekreation.²⁶ Det finns flera exempel på hur museiverksamhet kan användas i hälsofrämjande syfte.²⁷ En sammanställning av forskning på området har pekat på att museer bland annat kan ge positiva sociala upplevelser som minskar social isolering, ökad självkänsla och känsla av identitet, tillfälle att lära och förvärva nya färdigheter, ökad inspiration och möjligheter till meningsskapande samt erbjuda lugnande upplevelser som minskar ångest.²⁸

Flera arbetslivsmuseer har motiverat sitt engagemang med att det innebär ett sätt att socialisera sig och umgås. Det ideella engagemanget erbjuder en möjlighet att ingå i ett meningsfullt socialt sammanhang som kan ge positiva hälsoeffekter i form av psykiskt välmående. Många arbetslivsmuseer anordnar dessutom utomhusaktiviteter av olika slag, alltifrån tipspromenader och vandringar längs vandringsleder till seglingar. Mårbacka minnesgård anordnar exempelvis tipspromenader med frågor relaterade till Mårbacka, anpassade till barn och vuxna.

Några museer nämner också att verksamheten innebär fysiskt arbete som upplevs hälsofrämjande. Det kan exempelvis handla om att underhålla en järnväg eller att segla en skuta. Turerna med segel-

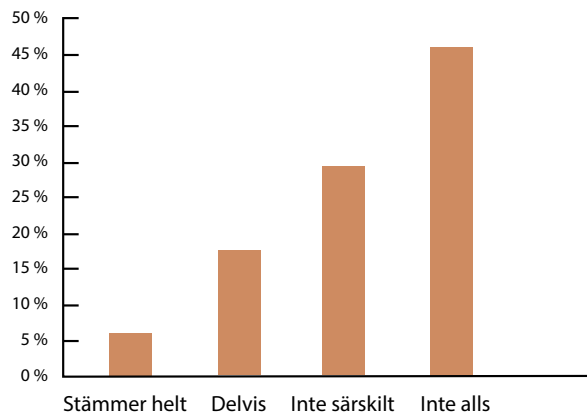
fartyget Ellen innebär till exempel både fysiskt arbete och att vara ute i naturen.

Vissa museer nämner även visningar anpassade efter besökarnas hälsotillstånd. Ersta museum i Stockholm berättar till exempel att boende på Ersta diakonis olika äldreboenden kan besöka museet för visningar anpassade för personer med kognitiv svikt såsom Alzheimers sjukdom.

En fjärdedel (25 %) av arbetslivsmuseerna anger att de i någon utsträckning arbetar med hälsofrämjande insatser. De flesta (75 %) uppger att de inte arbetar med detta i någon särskild utsträckning eller inte alls. Många museer upplever dock att verksamheten i sig har positiva hälsoeffekter.

Möten med minnen

Ett större museiprojekt inom området kultur och hälsa med bäring på arbetslivsmuseerna är projektet "Möten med minnen", som drevs av Alzheimerfonden i samarbete med Nationalmuseum, Demensförbundet och Svenskt demenscentrum. Inom projektet skapade museer specialanpassade program för personer med demenssjukdom och deras anhöriga. Ett stort antal museer anslöt sig till projektet, däribland flera arbetslivsmuseer. Mer information om projektet finns på demensförbundets hemsida, www.demensforbundet.se.

Figur 19: En fjärdedel av arbetslivsmuseerna arbetar i någon mån med hälsofrämjande insatser. Antal svar: 567.

Ett typiskt svar på frågan om museerna arbetar hälsofrämjande är att man förvisso inte arbetar särskilt med att främja hälsa, men att man upplever verksamheten som hälsofrämjande i sig.

K.A. Almgrens sidenväveri på Södermalm i Stockholm svarar till exempel att de inte har arbetat specifikt med hälsa, men att många av besökarna ofta uttrycker uppskattning av fabriksmiljön och det rogivande i att komma in från gatans brus och finna lugnet i den historiska miljön. Flera museer erbjuder platser för rekreation i form av både vackra och rofyllda miljöer. Utöver miljöerna upplevs även gemenskapen i engagemanget som hälsofrämjande. Kallinge museum i Blekinge svarar också att man inte arbetar specifikt med hälsofrämjande insatser men att verksamheten i sig engagerar människor som verkar må väldigt bra av arbetet och den sociala gemenskapen.

Även av våra intervjuer framgår att den sociala dimensionen av verksamheten har en positiv inver-

En rälsbuss vid Vadstena station. Järnvägen Wadstena Fogelsta kan även upplevas med cykeldressin. Foto Christer Brimalm, CC BY.

kan på välmåendet. Wadstena Fogelsta Järnväg är en smalspårig museijärnväg som sträcker sig från Vadstena till Fågelsta. Företrädare för museet påpekar att den sociala samvaron kanske är det som har allra störst betydelse för de engagerade personernas hälsa: det har en positiv hälsofrämjande effekt när människor träffas, jobbar tillsammans och känner att de gör något meningsfullt. Inte minst kan dessa möten vara av stor betydelse för personer som är pensionerade, särskilt när mötena sker med andra som fortfarande är kvar i arbetslivet. Vissa av de engagerade är ensamstående personer med begränsade sociala kontakter och för dem spelar museet en särskilt viktig roll som social mötesplats. Museet erbjuder även hälsofrämjande aktiviteter för besökarna. En uppskattad aktivitet är turer på cykeldressin, en upplevelse av kulturarvet som samtidigt främjar hälsa och välbefinnande.

Sammanfattande iakttagelser

- Arbetslivsmuseernas förutsättningar att tillgodose den fysiska tillgängligheten skiljer sig i många fall från annan museiverksamhet. Arbetslivsmuseernas miljöer eller objekt, som till exempel industrier, fartyg, maskiner och gruvmiljöer, kan vara resurskrävande eller svåra att anpassa då tillgängligheten ibland står i konflikt med antikvariska överväganden.
- Kunskapsöverföringen utgör fortsatt en utmaning för flera av arbetslivsmuseerna. Samtidigt använder museerna en mängd olika metoder i arbetet med att överföra kunskap och kompetens. Gemensamt för många museer är behovet att hitta nya engagerade i museet som ett led i att bevara kunskapen och föra den vidare mellan generationer.
- Det finns flera exempel på integrationsfrämjande verksamhet vid arbetslivsmuseerna. Vissa museer införlivar integrationsperspektivet i den dagliga

Ånglok vid Anten-Gräfsnäs Järnväg.

Foto: Martinasteen, CC BY-SA.

verksamheten medan andra har utvecklat integrationsfrämjande projekt med andra aktörer.

- Många engagerade upplever verksamheten och miljöerna vid arbetslivsmuseerna som hälsofrämjande. Framför allt upplever man positiva hälsoeffekter av den sociala gemenskapen

Slutord

I Sverige finns ungefär 1500 arbetslivsmuseer. Arbetslivsmuseerna utgör en betydande del av museiverksamheten i landet. Det handlar ofta om mindre och huvudsakligen ideella verksamheter, som tillsammans utgör en omfattande och viktig del av landets kulturarv. Sammantaget handlar det om en stor och betydelsefull kraft som arbetar med att bevara, gestalta och förmedla berättelser om arbetslivets historia.

Det omfattande ideella engagemanget och de unika miljöerna gör arbetslivsmuseerna till speciella kultur-
arvsinstitutioner. Här möts museiverksamhet, kultur-
miljö och civilsamhälle på ett unikt sätt. Arbetslivsmuseerna utgör ofta en del av lokalsamhället och är en betydelsefull resurs för lokalt samhällsdeltagande och inkludering. Inte minst är arbetslivsmuseerna viktiga för människors hälsa och välbefinnande. Arbetslivsmuseerna bör därför betraktas som värdefulla arenor vad gäller social hållbarhet.

Den omfattande ideella kraft som driver arbetslivsmuseerna bygger till stor del på ett genuint intresse för och vilja att bevara och berätta om den lokala och närliggande historien. Engagemanget är stort men kan samtidigt inte tas för givet. Medelåldern bland de aktiva är ofta hög och det finns en risk att såväl personella resurser som den samlade kunskapen kommer att avta med åren. Flera arbetslivsmuseer upplever återväxten som en utmaning. Det ligger därför i många museers intresse att hitta vägar för att locka till sig ny publik och nya engagerade.

Vid våra möten med arbetslivsmuseerna har vi tagit del av ett antal väl fungerande arbetssätt vad gäller att nå ut och göra verksamheten angelägen och relevant för fler. Nedan följer några råd från arbetslivsmuseerna själva.

” Hitta någon som är duktig på att berätta om samlingarna och verksamheten som bedrivs. Filma och sprid detta via museets digitala kanaler. Då får man något som sparas till eftervärlden samtidigt som det ger reklam för verksamheten.

Arsenalen

” Hitta liknande verksamheter på andra platser i landet att samarbeta med. Finns det liknade eller närbesläktade verksamheter utomlands – inled samarbete. Hitta personer utanför er krets som gillar det ni gör och som kan hjälpa till att sprida kunskapen vidare.

Arsenalen

” Att arbeta i museibranschen är som att ta sig fram på en snårig stig med fallgropar och berg att bestiga. Många museer skulle nog ha utbyte av att ta del av hur andra tänkt med olika delar av sitt museiarbete vad gäller t.ex. visningar, utställningar m.m. Vad har fungerat, vad har inte fungerat och varför?

Svenska skoindustrimuseet

” Många arbetslivsmuseer har mycket fokus på bevarandet. När samtiden kommer in i historien ger det nya perspektiv. Det går att skapa nya möten mellan samtiden och kulturarvet. Konstutställningen Avesta Art i Verket har länge arbetat med att bjuda in konstnärer att tolka och skapa konstverk runt arbete och liv i det gamla bruket. Bjud in någon otippad gäst att se nya möjligheter på ert museum.

Avesta art i Verket

” Skapa engagemang genom aktiviteter. Det ger ett engagemang om man erbjuds göra saker och om man görs delaktig. Hitta grupper som är intresserade, som kan dra med sig fler. Försök att få ungdomar att själva få med sig fler ungdomar i verksamheten.

Försök hitta andra samarbetsparter som kan förmedla kontakter med rätt målgrupp, till exempel en skola, förening eller studieförbund beroende på hur de lokala förutsättningarna ser ut. Nyttja andra aktörers redan etablerade kontakter för att hitta nya målgrupper.

Segelfartyget S/Y Ellen

” Kombinera olika aktiviteter, samarbeta med andra aktörer och utnyttja sociala medier för att synas.

Wadstena Fogelsta Järnväg

Det finns en mångfald av kulturarvsaktörer i landet med olika huvudmän, inriktningar och förutsättningar. Var för sig har de begränsad förmåga att möta utmaningar och möjligheter men med gemensamma krafter kan deltagandet i kulturarvsarbetet stärkas. Detta gäller inte minst arbetslivsmuseerna. Citaten ovan handlar bland annat om att skapa nya sammanhang genom att bjuda in nya och oväntade gäster samt att hitta liknande och närbesläktade verksamheter för att inleda samarbete. Samarbete och erfarenhetsutbyte framstår som nyckelord i sammanhanget.

I Riksantikvarieämbetets uppdrag ingår att främja utveckling och samarbete på museiområdet. Vår roll innebär bland annat att uppmuntra och stötta museer och andra kulturarvsaktörer att gemensamt utveckla sina perspektiv och verktyg. Arbetslivsmuseerna drivs av ett starkt personligt engagemang i att bevara och förmedla arbetslivets historia, men här finns också en stark vilja att utvecklas, att bredda sin verksamhet och genom nya arbetssätt nå ut till nya målgrupper. Förhoppningen är att undersökningen ska inspirera och utgöra ett kunskapsunderlag till hjälp för arbetslivsmuseerna i deras fortsatta arbete med att bevara, gestalta och förmedla arbetsplatsers kulturhistoriska värden.

Noter

1. *Räkna med kulturarvet: kulturarvets bidrag till en hållbar samhällsutveckling*. 2:a reviderade upplagan (2017). Stockholm: Riksantikvarieämbetet, s. 24.
2. Westin, Helena (2002). Arbetslivsmuseer – en tillgång för den lokala kulturen. I Edin, Åke. *Att bruka och bevara vårt kulturarv: en idé- och debattbok om kulturarvet som drivkraft för lokal utveckling*. Söderhamn: Tjänsteforum, s. 168 f.
3. *Arbetslivsmuseer i Sverige* (2004). Stockholm: Riksantikvarieämbetet i samarbete med Arbetets museum, s. 11.
4. Avango, Dag & Lundström, Brita (red.) (2003). *Industrins avtryck: perspektiv på ett forskningsfält*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion, s. 24.
5. Avango & Lundström (2003), s. 29.
6. En tredjedel av Sveriges arbetslivsmuseer är medlemmar i föreningen ArbetSam. ArbetSam verkar för att möjliggöra, arrangera och genomföra fortbildning över hela landet. ArbetSam tar också årligen fram en katalog över arbetslivsmuseer, *Museiguiden*.
7. Riksantikvarieämbetet fördelar också årligen kring åtta miljoner kronor i bidrag till arbetslivsmuseer för ändamålet att öka delaktigheten i kulturarvsarbetet och allmänhetens tillgång till kulturarvet. Förordning (2017:628) om stadsbidrag till kulturarvsarbete ersatte 2017 den tidigare Förordning (2002:920) om bidrag till arbetslivsmuseer.
8. Burell, Birgitta (2001). *Man måste vara lite tokig!: en undersökning av arbetslivsmuseernas villkor och engagemang*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
9. Proposition 2012/13:96. *Kulturmiljöns mångfald*, s. 35.
10. Burell (2001). *Man måste vara lite tokig!: en undersökning av arbetslivsmuseernas villkor och engagemang*.
11. Hansen, Eva (2021). Ideella kulturarvsaktörer och pandemin – en lägesbild. PM Riksantikvarieämbetet.
12. Sveriges museer (2020). *Museerna – en trygg plats under pandemin: 150 museer om besöken sommaren 2020. En besöksrapport från Sveriges museer*.
13. Burell (2001). *Man måste vara lite tokig!: en undersökning av arbetslivsmuseernas villkor och engagemang*.
14. Gräv-där-du-står-rörelsen utvecklades i Sverige på 1970- och 1980-talen i samband med industrisamhällets avveckling. Rörelsen syftade till att skapa ny kunskap om industrisamhällets framväxt och villkor, med fokus på arbetarnas egna minnen.
15. Gustafsson, Christer & Ijla, Akram (2017). Museums: An incubator for sustainable social development and environmental protection. *International Journal of Development and Sustainability*. 5:9, 446–462.
16. Ibid. Socialt kapital kan definieras som ”band mellan individer – sociala nätverk och de normer för ömsesidighet och pålitlighet som uppstår ur dem”. Det finns flera definitioner av socialt kapital och detta är Hilary Putnams definition i Putnam, Robert D. (2001). *Den ensamme bowlaren: den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. 1. uppl. Stockholm: SNS förl., s. 18.
17. Claesson, Ragnhild & Listerborn, Carina (2013). Kulturmiljöns sociala roll i hållbar stadsutveckling. I Holmström, Marie (red.) (2013). *Mångvetenskapliga möten för ett breddat kulturmiljöarbete*. Riksantikvarieämbetets FoU-verksamhet 2006–2010/11. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, s. 26 f.
18. *Räkna med kulturarvet* (2017), s. 23.
19. Hansen, Anna & Wolczynska, Malin (2012). *Volontärer och kulturarv*. Östersund: Jamtli. Se även Löfstrand, Pär & Wallin, Kerstin (2008). *Det ideella kulturarvsarbetet, livslångt lärande och social ekonomi*. Östersund: Jamtli.
20. Riksantikvarieämbetet (2016). *Skyddat och otillgängligt?: en utvärdering av funktionshinderspolitiken inom kulturmiljöområdet: rapport från Riksantikvarieämbetet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, s. 11.
21. Riksantikvarieämbetet (2019). *Uppföljning av museilagen tillämpas – ett regeringsuppdrag*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
22. Wedin, Ida (2013). *Kunskapsbank för maskin- och teknikhistoriskt kulturarv – en förstudie om kompetensöverföring för det tekniska levande kulturarvet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, s. 2.
23. Se exempelvis Johansson, Christina & Bevelander, Pieter (red.) (2017). *Museums in a time of migration: rethinking museums' roles, representations, collections, and collaborations*. Lund: Nordic Academic Press, i vilken forskare och museikuratorer reflekterar över museernas engagemang i migrationsfrågor.
24. Lott, Laura L., The Leadership Imperative. Diversity, Equity, Accessibility and Inclusion as Strategy. I Cole, Johnnetta B. & Lott, Laura L. (red.) (2019). *Diversity, Equity, Accessibility, and Inclusion in Museums*. Lanham: Rowman & Littlefield, s. 39.
25. *ArbetSam tjugo år 1998–2018* (2017) Norrköping: Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd, s. 23.
26. För en översikt över området kultur och hälsa som också innehåller exempel från museiområdet se rapporten *Nationell översyn kultur och hälsa: Samverkan och kunskapsutbyte mellan kultur- och hälsoområdet*. (2018). Stockholm: Kulturrådet.
27. För en rapport om museers påverkan på människors hälsa som också innehåller en forskningsöversikt se Lackoi, K., Patsou, M., and Chatterjee, H.J. et al. (2016) *Museums for Health and Wellbeing. A Preliminary Report*, National Alliance for Museums, Health and Wellbeing.
28. Ibid., s. 51.

Referenser

- Arbetslivsmuseernas samarbetsråd och Arbetslivsmuseets museum (2016). *Tänk tillgängligt! Inspiration för mer tillgängliga arbetslivsmuseer*. Norrköping: Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd.
- Arbetslivsmuseernas samarbetsråd (2017). *ArbetSam tjugo år 1998–2018*. Norrköping: Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd.
- Avango, Dag & Lundström, Brita (red.) (2003). *Industrins avtryck: perspektiv på ett forskningsfält*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Burell, Birgitta (2001). *Man måste vara lite tokig!: en undersökning av arbetslivsmuseernas villkor och engagemang*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Claesson, Ragnhild & Listerborn, Carina (2013). Kulturmiljöns sociala roll i hållbar stadsutveckling. I Holmström, Marie (red.) *Mångvetenskapliga möten för ett breddat kulturmiljöarbete*. Riksantikvarieämbetets FoU-verksamhet 2006–2010/11. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Gustafsson, Christer & Ijla, Akram (2017). Museums: An incubator for sustainable social development and environmental protection. *International Journal of Development and Sustainability*. 5:9, 446–462.
- Hansen, Anna & Wolczynska, Malin (2012). *Volontärer och kulturarv*. Östersund: Jamtli.
- Hansen, Eva (2021). Ideella kulturarvsaktörer och pandemin: en lägesbild. PM Riksantikvarieämbetet.
- Johansson, Christina & Bevelander, Pieter (red.) (2017). *Museums in a time of migration: rethinking museums' roles, representations, collections, and collaborations*. Lund: Nordic Academic Press.
- Kulturrådet (2018). *Nationell översyn kultur och hälsa: Samverkan och kunskapsutbyte mellan kultur- och hälsoområdet*. Stockholm: Kulturrådet.
- Lackoi, K., Patsou, M. & Chatterjee, H.J. et al. (2016). *Museums for Health and Wellbeing. A Preliminary Report, National Alliance for Museums, Health and Wellbeing*.
- Lott, Laura L., The Leadership Imperative. Diversity, Equity, Accessibility and Inclusion as Strategy. I Cole, Johnnetta B. & Lott, Laura L. (red.) (2019). *Diversity, Equity, Accessibility, and Inclusion in Museums*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Löfstrand, Pär & Wallin, Kerstin (2008). *Det ideella kulturarvsarbetet, livslångt lärande och social ekonomi*. Östersund: Jamtli.
- Proposition 2012/13:96. *Kulturmiljöns mångfald*.
- Putnam, Robert D. (2001). *Den ensamme bowlaren: den amerikanska medborgarandans upplösning och*

- förnyelse*. Övers. Margareta Eklöf. 1. uppl. Stockholm: SNS förl.
- Riksantikvarieämbetet (2004). *Arbetslivsmuseer i Sverige*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet i samarbete med Arbetets museum.
- Riksantikvarieämbetet (2016). *Skyddat och otillgängligt?: en utvärdering av funktionshinderspolitiken inom kulturmiljöområdet: rapport från Riksantikvarieämbetet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2017). *Från flyktmottagande till samhällsdeltagande Långbans gruv- och kulturby som drivkraft för samverkan över gränser*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2017). *Räkna med kulturarvet: kulturarvets bidrag till en hållbar samhällsutveckling*. 2:a reviderade upplagan. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2019). *Uppföljning av hur museilagen tillämpas: ett regeringsuppdrag*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Rundström, Peter (2016). *Arbetslivsmuseer och ungdomar. Några goda exempel på hur arbetslivsmuseer arbetar med att möta barn och ungdomar och få med dem i verksamheten*. Norrköping: Arbetets museum.
- Sveriges museer (2020). *Museerna – en trygg plats under pandemin: 150 museer om besöken sommaren 2020. En besöksrapport från Sveriges museer*.
- Wedin, Ida (2013). *Kunskapsbank för maskin- och teknikhistoriskt kulturarv – en förstudie om kompetensöverföring för det tekniska levande kulturarvet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Westin, Helena (2002). *Arbetslivsmuseer – en tillgång för den lokala kulturen*. I Edin, Åke. *Att bruka och bevara vårt kulturarv: en idé- och debattbok om kulturarvet som drivkraft för lokal utveckling*. Söderhamn: Tjänsteforum.

Intervjuade museer

Arsenalen
 Avesta Art i Verket
 Glösa Älgriket
 Mårbacka minnesgård
 Pythagoras industrimuseum
 Segelfartyget S/Y Ellen
 Svenska skoindustrimuseet
 Wadstena Fogelsta Järnväg

Sveriges omkring 1500 arbetslivsmuseer utgör en omfattande och viktig del av museiverksamheten i landet. Sammantaget handlar det om en stor och betydelsefull kraft som arbetar med att bevara, gestalta och förmedla berättelser om arbetslivets historia. Tillsammans rymmer arbetslivsmuseerna en mångfald av berättelser om det moderna samhällets framväxt.

Arbetslivsmuseernas villkor och möjligheter – ideella krafter och socialt engagemang ger en fördjupad och aktuell bild av Sveriges arbetslivsmuseer. Utifrån nya siffror och inspirerande exempel beskrivs museernas villkor och möjligheter. Studien har ett särskilt fokus på arbetslivsmuseernas bidrag till ett socialt hållbart samhälle.

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIEÄMBETET